

TRAVMA EDEBİYATI İLE İLGİLİ BİR KİTAP DEĞERLENDİRMESİ: “38, TRAVMA, İYİLEŞME VE ANNEMİN YÜZYILI”**Emine SONAL*****ÖZET**

Akademisyen yazar olan Yusuf Arslan'ın kaleme almış olduğu “38, *Tavma, İyileşme ve Annemin Yüzyılı*” isimli anı çalışmasını, travma edebiyatının biyografik bir örneği olarak ele almak mümkündür. Kitapta, 1938 yılında meydana gelen dehşetengiz travmanın canlı tanığı ve mağduru olan Sabriye'nin yaşadıkları anlatılır. Bu tanıklık aynı zamanda 1938 yılı Dersim halkının trajedisidir de. Eseri, benzerlerinden farklı kılan şey, sadece anılara değil bizatihi travma ve iyileşme süreçlerine konsantre olması ve alan açmasıdır. Bu anı çalışmasının soyağaçları paramparça edilen ya da dehşetengiz travmaları olan okurlar üzerinde sarsıcı etkiler bırakacağı düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Dersim 38, Travma, *38 Travma İyileşme ve Annemin Yüzyılı***BOOK REVIEW ON TRAUMA LITERATURE: “38, TRAUMA, HEALING AND MY MOTHER'S CENTURY”****ABSTRACT**

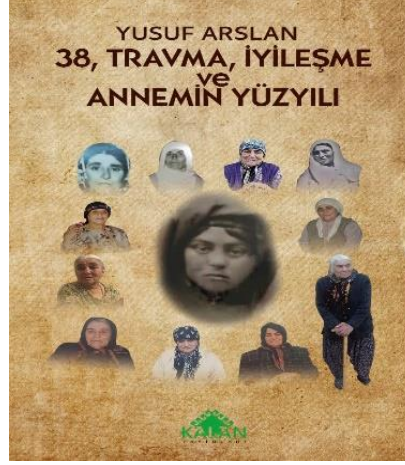
38, Trauma, Healing, and My Mother's Century by Yusuf Arslan, an academician, and writer, is a biographical example of trauma literature. This book recounts the experiences of Sabriye, who witnessed and fell victim to the horrific trauma that occurred in 1938. This testimony is also the tragedy of the Dersim people in 1938. What sets this work apart from others is its concentration not only on the memoirs but also on the processes of trauma and healing, opening up new perspectives. In his work, Arslan narrates the events that his mother Sabriye, who was only 6 years old at the time, recounted to him years later, about the tragedy. Sabriye experiences trauma as the sole surviving child of her family in the village of Dersim. She lies wounded under the bodies of her deceased family members for a night. The following day, her aunt finds Sabriye, whose body had been pierced by six gunshot wounds, causing bleeding, internal injuries, and loss of consciousness. Sabriye's aunt, Fatma, has a new task: it is to take care of Sabriye, the sole survivor, and provide her with medical treatment in order to keep the last member of her brother's family, collectively killed in the massacre, alive and to continue the family tree. With the help of her aunt, Sabriye, who receives basic healthcare and manages to sustain her life, finds her own methods to overcome the trauma she experienced. Surprisingly, Sabriye, who received no medical assistance or therapy, becomes a normal and healthy individual. Sabriye gets married, establishes a home, and becomes a great parent to her nine children. This book emphasizes that Sabriye, who is 94 years old, never underwent any surgeries and has a very strong memory. Overcoming trauma on her own by methods she finds independently, she demonstrates determination, patience, resilience, and strength. It is believed that this memoir will have a profound impact on readers whose family trees have been shattered or who have experienced devastating traumas themselves.

Keywords: Dersim 38, Trauma, *38 Trauma Healing and My Mother's Century*

* Doç. Dr. Yaşar Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, İngiliz Dili ve Edebiyatı Bölümü, Öğretim Üyesi e- mail: eminesonal@hotmail.com_ORCID: 0000-0002-8713-118X

Kitap Değerlendirmesi Sayfa Sayısı: 558-563
Değerlendirme Geliş Tarihi: 29.06.2023 Değerlendirme Onay Tarihi: 30.06.2023 Değerlendirme Yayın Tarihi: 30.06.2023

Eser adı: 38, Travma, İyileşme ve Annemin Yüzyılı
Yazan: Doç. Dr. Yusuf ARSLAN
Yayınevi: Kalan Yayınları
Basıldığı yer: Ankara
Basıldığı yıl: 2022
Sayfa adedi: 220 sayfa
Türü: Anı / Biyografi

İnsanların kendi tarihlerinde yaşadıkları olaylar, edebi eserlerin vazgeçilmez bir teması olmuştur. Bugün olduğu gibi geçmişte de bu böyleydi. Trajediler bunun somut örneğini oluştururlar. Antik Yunan filozofları arasında trajediye büyük önem veren filozofların başında Aristo gelirdi. Aristo, “Poetika” (M.Ö. 335-323) adlı eserinde, dramatik sanatın ve trajedinin doğasını ve işlevini detaylı bir şekilde ele almıştır. Aristo’ya göre trajedi; seyircide bir takım duygusal tepkiler uyandırarak katharsis (arınma) etkisi yaratmakta, korku ve acıma gibi duygusal deneyimleri kazandırmaktadır. Dolayısıyla trajedi, -komediye kıyasla- yüce (ulvi) ve ciddi bir oyun türü olarak değerlendirilir. Günümüzde ise trajedi edebiyatın merkezinde görülmektedir. Son yıllarda yapılan çalışmalarda, bu alanla ilintili olarak “travma” sözcüğü yeni bir kavram olarak göze çarpmaktadır. Edebi eserlerin alt kategorisi olan travma edebiyatı, temelinde kişisel ve toplumsal travma konularını ele alır. Bu tür eserler, yaşanmış çeşitli travmatik deneyimleri, acıları, kayıpları, travmanın kişiler üzerindeki etkilerini, travma sonrası stres bozukluğunu, bellek kaybı ile kimlik krizi gibi travmanın yıkıcı etkilerini ele alır.

Travma edebiyatı, travmatik deneyimlerin insan psikolojisi üzerindeki etkilerini anlamaya yardımcı olur. Travma sonrası iyileşme süreçlerini keşfetmeye, toplumsal travmaları hatırlamaya ve yüzleşmeye de öncülük eder. Travma edebiyatı, travmatik deneyimleri ifade etmesiyle okuyucuların empati kurma, anlama, yüzleşme kabiliyetini öne çıkarmaya katkı yapan bir araçtır. Kısacası travma edebiyatı, okurun travmanın kişiler üzerinde bıraktığı duygusal derinlikleri görmesini, sorgulamasını ve bu deneyimlerin paylaşılmasını sağlar.

“*Dersim 38*” olarak literatüre geçen kavram, 1938 yılında Dersim’de soyağaçlarının paramparça edildiği bir yıkıma atıfta bulunur. 1937 yılında başlayan 1938 yılında ise tam anlamıyla katıksız kör bir şiddete dönüşen askerî harekât tam bir felaketle sonuçlanmıştır. Askerî harekât sonuçlandığında geride soyağacı paramparça olmuş aileler, dehşetengiz bir travma kalmıştır. Dr. Yusuf Arslan’ın kaleme aldığı *38, Travma, İyileşme ve Annemin Yüzyılı* isimli eser, bu tarihin tanıklığını yapmaktadır. Eser, 1938 Dersim faciası ve bu faciadan kurtulan küçük kız çocuğu Sabriye’nin yaşadığı travma olmak üzere iki ana çerçeveden sunulmuştur. Arslan kitabında,

bir yandan annesi Sabriye'nin yaşam öyküsünü anlatırken, diğer yandan onun küçük bir kız, ergen ve bir anne olarak yaşadığı travmaya karşı verdiği amansız mücadeleyi fotoğraf, belge ve tanıklıklarla kapsamlı şekilde ele almıştır.

Eserde kullanılan dil yalın olmakla birlikte akıcı ve didaktiktir. Arslan, 38, *Travma, İyileşme ve Annemin Yüzyılı* isimli eserinde farklı anlatı tarzlarına yer vermiştir: 1. tekil şahıs anlatı kullanarak Sabriye'nin dramatik öyküsünü, III. tekil şahıs anlatı ile de bir psikolog/psikiyatrist titizliğinde kendi analizlerini kullanmış, böylece çalışmaya boyut ve derinlik katmıştır. Travma literatürünün önde gelen isimlerinden Herman (2011), Giller (1999), Harvey (1996), Kellerman ve Hudgins, Foa (2000) ve Ball'dan (1994) alıntılar yaparak dehşetengiz travmanın Sabriye'nin duygu dünyasındaki salınımının izlerini anlamaya çalışmış, şaşırtıcı tespitlerde bulunmuştur. Kırmancı* (Zazaca) ile yazılan ağıt, maniler de dilbilimsel, etnografik ve folklorik açıdan zengin malzeme oluşturmaktadır ve kültürlerarası bir perspektif sağlaması açısından önemlidir. Kitabın sonuna eklenen travma tanıklarının bilgileri, mezar taşı görselleri, resmi belgeler ile fotoğraflar çalışmanın kanıta dayalı, bilimsel ve akademik yönüdür. Ayrıca kitabın sonunda yer alan travma haritası ve travmayla baş etme yöntemlerinin sıralandığı liste özgün niteliktedir ve dünya travma literatürüne katkı sağlayacak doneler barındırmaktadır.

Eser, Sabriye'nin Tunceli'nin Nazımiye ilçesi Qıl köyündeki evlerinde geçen mutlu çocukluğu ile başlar. Sabriye'nin babası Qale Ploç'un oğlu Ali Yıldırım, annesi Sılamene Mamed'in kızı Ejma'dır. Nenesi, silahı kuşanıp, at sırtında civar köylere gidip çerçilik yapan Ela Sadize'dir. Annesi Ejma kızı doğduğunda çok sevdiği ablası Sabriye'nin ismini verir. Sabriye, sağlıklı bir bünyeye sahip, çevresindekiler ile olumlu ilişkiler kuran, altı yaşında, bilinç düzeyi gelişmiş; anlama ve hatırlama becerileri iyi olan bir çocuktur. Eserde isimleri geçen ve Sabriye'nin belleğinde hep canlı tuttuğu kız ve erkek kardeşleri yaş sıralamasına göre şöyledir:

Kemal: Ailenin en büyük erkek çocuğudur. Kemal ilkokula giden, meraklı, azimli ve çalışkan bir öğrencidir. Babası, onun çok iyi bir şekilde Türkçe öğrenmesini, yazmasını ve memur olmasını çok arzulamıştır. Ona derslerini rahat çalışması için yayla evinin yanında taş ve ağaç dallarından bir çalışma odası yaparak kimsenin onu rahatsız etmemesini sağlamış, köy işlerinden muaf olmasını sağlamıştır. Kemal'in okumayı sevdiği ve öğrenmeye karşı motivasyonu yüksek bir öğrenci olduğu belirtilmiştir.

Yemos: Güzelliği ile dillere destan bir kız olan Yemos, Sabriye'nin büyük ablasıdır. Ağırbaşlılığı ve hamaratlığı ile bilinir. Sabah erkenden kalkıp evde, bahçede ve tarlada gün sonuna kadar çalışır. Yemos'un nişanlandığı kişi Karsniye köyünden Ali Orhan'dır. Yemos ve Ali'nin düğünleri babasının işlerinden dolayı ertelenmemiş olsaydı

* Kırmancı, Dilbilimciler tarafından Hint Avrupa dil ailesinin bir alt grubu olan Hint İran dili olarak soy ağacında yer alır. Bu dil Türkiye'nin genellikle Doğu-Güney Doğu Anadolu bölgesinde, Kuzey İran ve Kuzey Suriye'nin farklı bölgelerinde konuşulur.

evlenip baba evinden ayrılacağı için infazdan kurtulmuş olacaktı. İnfaz günü sabahı Yemos, kardeşlerine banyo yaptırmış ve yıkadığı elbiseleri çeşmenin yanındaki taşlara sererek kurutmaya çalışmıştır. Yemos'un yıkadığı elbiseler henüz ıslak iken tüm ailesiyle birlikte infaz edilmesi bütünüyle dramatiktir (s.170).

Hecera: Sabriye'nin ablasıdır. İnfaz sonrası cesetleri almaya giden Fatma halası, onun cesedini bulamayınca büyük bir umutla sağ olduğunu düşünmüş ve hemen aramaya başlamıştır. Fakat maalesef Hecera yaralı olarak cesetlerin altından sürünerek çıkarak uzaklaşmayı başarsa da saklandığı kayaların dibinde hayatını kaybetmiştir.

Hüseyin Ali: Sabriye'nin en küçük kardeşidir. Henüz altı aylık emekleme döneminde olan bir bebektir. Dehşetengiz travmada Hüseyin Ali de hayatını kaybetmiştir. Bu kardeşlerin infazlarına bakıldığında, Dersim 38 askeri harekâtının bütünüyle kör bir şiddete dönüştüğü söylenirse bundan hiçbir kuşku duyulamaz.

Eserde, Sabriye'yi infazdan sonraki gün cesetlerin altından çıkaran Fatma halasına da yer ayrılmıştır. Fatma halası infazdan sonra Sabriye'nin travma ile giriştiği göğüs göğüse mücadelesinde büyük emeği olan kişidir. Halası Fatma, gerçek anlamda Sabriye'ye bir anne, bir öğretici, bir yaşam koçu ve en çok güvendiği akrabası olur. Bir şifacı olan Fatma hala sahip olduğu bilgi ve becerilerini soyağacı paramparça edilmiş küçük kız Sabriye'ye aktarır. Bir bakıma onu gelecek yaşama hazırlamayı amaç edinmiştir. Halası Fatma'nın eşi Meme Peli ve Hasan, Veli, Elif (Kuçin) adında üç çocuğu da Sabriye'nin yaşama tutunmasında önemli rol üstlenmiş kişilerdir. Çocuklar Sabriye'nin tarumar olmuş duygu ve inanç dünyasını yeniden inşa etmesinde öncü rol üstlenmişler, onun sosyalleşmesinde ve hayat ile anlamlı yeni bağlar kurmasında bütünüyle destekleyici olmuş en iyi arkadaşlarıdır.

Sabriye 14 yaşında Hasan Ali Arslan ile evlenir. Eşi, Sabriye'nin yaşadıklarını yüreğinde hisseder ve travmayı atlatabilmesi için daima destekleyici olur. Sabriye'nin bu evlilikten dokuz çocuğu olur. Doğan çocuklarına dehşetengiz travmada yok edilen kardeşlerinin ve onu cesetlerin altından yaralı olarak bulup kurtaran halasının adını vererek onlara tekrar hayat verir. Bu tavır Sabriye'nin kudretli düşmanı travmayla açıktan savaşa giriştiğini, kudretli düşmana karşı üstünlük yakaladığını alenen gösterdiği gibi paramparça edilen soyağacının üyelerinin isimlerini genç jenerasyonlarda yaşatmak gibi bir yol tuttuğunu da gösteriyor.

Dehşetli travmanın sağkalını Sabriye, önceleri başlarına kötü bir şey gelmesin diye ailesinin infaz hikâyesini çocuklarına anlatmaz. Ancak çocukları büyüdüğünde “*anne neden bizim nenemiz, dedemiz, dayımız, teyzemiz yok*” dediklerinde yaşadığı gerçeği anlatmaya karar verir ve Pandora'nın kutusu bu sayede ortalığa saçılır. Sabriye, travmasında önemli bir yer tutan babası için “*dalavereci biri değildi. Sözüünü eğip bükmez, söyleyeceğini arkadan değil insanın yüzüne söylerdi. Bu yüzden 1938'e girerken onu seven kadar sevmeyenleri de çoğalmıştı*” (s.41) sözleriyle gelecek olan tehlikenin sinyallerini verir. Dedesi Silemane Mamed'in 1937 yılında vefatıyla tamamen “*arkasız, savunmasız ve desteksiz*” (s.41) kaldığını söyler. Köylülerin dilinde dolanan “*Ankara'da Dersim Kanunu çıkmış*” tümcesi, binlerce masum insanın soyağaçlarını paramparça edecek felaketin başlangıcını getirecektir.

Kitabın hüznünlü olmasının yanında dehşetengiz bir insanlık dramının anlatıldığı bölümü infazın yapıldığı güne dair tanıklığın olduğu bölümdür: Sabriye'nin yayla evinde aile bireyleri her zamanki günlük işlerini yapmaktadırlar: Halası Fatma, öğlen üzeri gelen davarı sağlamış, sütü ateşe koyduktan sonra ineklerden eksik olanları fark ettiğinde ormana inekleri aramaya çıkmış, Yemos ablası çeşme başında kardeşlerini yıkamış ve elbiselerini yıkayıp kuruması için taşlara sermiş, Kemal de odasında ders çalışmakla meşgulmüş. Sabriye'de

çocuklarla oyun oynuyormuş. Sabriye'nin babası köy merkezinden yürüyerek yayla evine geldiğinde eşine telaşla "Tekirdağ'ın Saray kazasına sürgün kararlarının çıktığını, gitmezlerse kanuna karşı gelmiş olacaklarını, o zaman da başkaları gibi kurşuna dizileceklerini" (s.52) söylemiştir. Bunun üzerine çocukları toplayıp askeri birliğin yanına giderler. Oraya vardıklarında başka aileler olduğunu görürler. Çoğunluğu çocuk ve kadın olan bu kabile 70-80 kişidir. Kafileyi, Tunceli'nin Nazımiye İlçesi Kalmem köyünde bulunan Pule Hemurzu tepesinin altındaki dereye toplayarak infazlar gerçekleşir.* Ailesinin cesetleriyle bir gece yan yana yatan 6 yaşındaki Sabriye, altı kurşun yarası olarak bu infazdan mucize eseri sağ kurtulmuştur.

Eserde Sabriye'nin dehşetengiz travma sonrası yaşamının her evresinde deneyimlediği ve travmadan kurtulmak için uyguladığı savunma yöntemleri EKLER bölümünde verilen bir tabloda yer alır (s.216). Bu tablodan hareket ederek Sabriye'nin kendiliğinden bulduğu iyileşme yöntemlerini üç alt başlık halinde vermek mümkündür:

1. Bireysel İyileşme Yöntemleri

- Yüzleşme/ Kabullenme
- Ağlama, Kendi kendine konuşma
- Travmaya olan bakış ve algısını tekrar tekrar düzenleme
- Otonom karar verme sistemini güçlendirme
- Duyularına kontrol kazandırma çabası
- Travma mekanıyla yüzleşme,
- Duyularını, beklentilerini, hoşnutsuzluklarını dışa vurma
- Düzenli/Planlı bir hayat yaşamak
- Sürekli üretken olma çabası
- Aktif kişilik özelliği
- Yasın telafisi için girişimde bulunma ve mücadele etmekten çekinmeme
- Örgü örme

* Arabacı (2017), Dersim harekâtının yetki ve komutanlığı General Kazım Orbay'a verilmesinden sonra gerçekleştiğini söyler. Yöre insanlarının yakalanıp "İsmi listelerde olsun veya olmasın katarı eklenerek derelerde, nehir yataklarında 300-500 kişilik kabileler halinde elleri bağlanıp makinalı tüfeklerle" tarandığını belirtir. "Buğday tarlalarında tırpanlanan başaklar gibi nebati muamele gören bu Allah kullarının üst üste yığılan cesetleri aktarılıp orada tesadüfen ve henüz ölmeyenler de süngülenerek bertaraf edilir" sözleri Sabriye'nin yaşadığı olayları şeksiz gümansız doğrular (s.31).

2. Sosyal İyileşme Yöntemleri

Travma hakkında sürekli bilgi alma
Yeni duygusal ve sosyal bağlar geliştirme
Travmanın başka tanıklarıyla konuşma
Dikkatinin çoğunu köy yaşantısına vermek

3. Kültürel İyileşme Yöntemleri

Ağıt söyleme
Evliliğe-Eşe adanma/ kurduğu aile ile mutlu olma çabası
Ebeveynlik rolüne adanma,
Dini inanç/ Ritüellere bağlılık
Travma etkisi olabilecek olaylardan kaçınma, kadere bağlama
Soyağacının hayatta kalan üyelerine bağlılık
Soyağacını yüceltme/ olumlama
Travmadan sağ kalanları modelleme
Kayıpları onurlandırma
Aşiret kimliğine bağlanma
Acısını/Özlemine/İsyanını/Tepkisini ifade eden kafiyeli sözler söyleme
Nostaljiye düşkünlük/Anılara sadakat (s.216-217).

Arslan, Sabriye'nin hiçbir klinik yardım, ilaç takviyesi veya terapötik destek almadan bir başına bulduğu travmayla baş etme stratejilerini şaşırtıcı ve hayret verici bulduğunu belirtir ve ekler:

“O, kudretli düşmanı travmayla bir başına göğüs göğüse çatışırken bulduğu savunma stratejilerinin kimisini az, kimisini çok kullanmıştır. İyi geleni, tekrarlayarak fayda sağlarken; iyi gelmeyi bırakmış, iyi gelecek başka şeylere yönelmiştir. Bu yöndeki çabasını var olma çabası olarak adlandırmak mümkündür.” (s.218).

Sabriye, yukarıda belirtilen travmayla baş etme yöntemleri arasından en çok bireysel ve kültürel katmanlarını yaşama geçirmiş ve travmanın olumsuz etkilerinden arınıp, duygusal, zihinsel ve bedensel sağlığını korumuş ve yaşamındaki yoksunluğu zenginliğe dönüştürmüştür.

Arslan, kitabında, Dersim 38 faciasından Sabriye gibi mucize eseri kurtulan çok sayıdaki mağdurun yaşadıklarına ve sağkalanlarla ilgili yapılmış olan değerlendirmelere aşağıdaki saptamasıyla katkı yapıp, alan da açıyor:

“Kesintisiz şekilde mücadele edilmeden iyileşme gösteren travmatize ruh ve beden yoktur. Böylece, akıl almaz şeyler yaşayan 38 mağdurlarının, hiçbir klinik yardım, hiçbir ilaç ve terapötik destek almadan üstesinden geldikleri travmaya karşı mücadelelerini hafife alan yaklaşımların daha konuşmaya başlar başlamaz hata barındırdıkları anlaşılır. Gerçeği inkâr ettikleri için de, genellikle bu konuşmalar rahatsızlık vericidir. Bunun tersi ise, hem gerçekçi olmak hem de 38 sağkalanlarının ortaya koydukları emsalsiz iyileşme başarılarını taltif ederek onurlarını da iade etmek anlamına gelir. [...] 38 sağkalanları dehşetengiz bir vahşetten sağ çıktılar. Kopan kafa, kol, bacaklar gördüler. Soyağaçları neredeyse tümünden silindi. Hayatta kimseleri kalmadı. Peki bu insanlar, hiçbir klinik yardım almadan nasıl iyileştiler? Dehşetli günleri geride bırakıp yollarına nasıl devam ettiler? Nasıl evlendiler, nasıl yuva kurdular, nasıl başarılı birer ebeveyn oldular? 38 sağkalanlarının emsalsiz iyileşme mücadeleleri hayret vericidir ve kesinlikle zaferlerle doludur” (s.8-9).

Bugün 94 yaşında olan Sabriye, dehşetengiz travma ile giriştiği göğüs göğüse çatışmada tam anlamıyla “zaferlerle dolu” parlak bir hikaye yazmıştır; Dersim 38 travmasının hayatta kalan diğer çocuk kurbanları gibi...

KAYNAKÇA

Arslan, Y. (2022). 38, Travma, İyileşme ve Annemin Yüzyılı, Ankara: Kalan Yayınları.
Arabacı, C (2017). “Dersim Olayı, Bir Jakobenzizm Faciası Mı?”, Medeniyet ve Toplum, 1(2), 2017, s.1-71.